dat het Doopformulier een andere opvatting moet toelaten, dan wij er aan geven. Maar elke poging zelfs om duidelijk te maken hoe de besliste uitspraak van onzen Catechismus, dat de Doop dient om de *kinderen der geloovigen van de kinderen der ongeloovigen te onderscheiden* te rijmen valt met den regel: *doop alles wat in het Doophuis binnengebracht wordt*, ontbreekt.

Daarentegen wordt alle kracht van verweer gezocht in de *praktijk* onzer vaderen. Dr. Kromsigt deelt beslissingen mee van vroegere nationale en provinciale synoden, die hebben toegelaten, dat kinderen van echtbrekers en hoereerders, kinderen van geëxcommuniceerden, kinderen, die te vondeling waren gelegd, kinderen van libertijnsche, ja zelfs van ongedoopte ouders gedoopt werden. Daaruit leidt hij dan af, dat onze vaderen feitelijk alle kinderen zonder onderscheid doopten, onverschillig wie of wat hunne ouders waren.

Nu zou over verschillende dezer voorbeelden zeker nog wel iets meer te zeggen zijn. Een kind buiten den echt geboren, behoeft daarom nog niet van den doop verstoken te blijven; wanneer de moeder lidmaat is der Kerk, behoort het kind tot het Genadeverbond en moet het kind derhalve gedoopt worden. Bij de vondelingen heeft de Kerk het „oordeel der liefde" laten gelden, dat zulke kinderen in een Christenland verondersteld moeten worden uit Christenouders te zijn geboren. Wat de kinderen der geëxcommuniceerden betrof, oordeelde men, dat de kinderen, vóór de excommunicatie geboren, ook na de excommunicatie gedoopt mochten worden; maar de vraag of deze regel ook gold voor de kinderen na de excommunicatie geboren, was steeds een strijdvraag, waarover de gevoelens uiteenliepen. En wat de kinderen van ongedoopte ouders betreft, zoo is hier natuurlijk geen sprake van *heidensche* of *geheel ongeloovige* ouders, maar van Mennonieten, die den doop nog niet ontvangen hadden, ook al waren ze geloovige christenen. In al deze gevallen was er dus wel degelijk nog een band, hoe zwak dan ook, met het veronderstelde geloof der ouders of grootouders. Maar dat onze Kerken ooit als regel zouden gesteld hebben, zij het dan ook in de praktijk: *doop alles*, is niet juist. Het voorbeeld van de Dortsche Synode, waarop we ons beriepen, toont dit duidelijk genoeg.

Toch nemen we het daarom voor die practijk onzer vaderen niet op. We hebben nooit gesarzeld te erkennen, dat ze in die practijk soms te rekkelijk zijn geweest en te veel hebben toegegeven. Calvijn zou zoover niet zijn gegaan. Het bekende advies, dat hij gaf over den doop van een kind, welks ouders van de waarheid afgevallen waren, toont dit duidelijk genoeg. De oorzaak, dat onze vaderen in de practijk zoo rekkelijk waren lag niet, gelijk Dr. Kromsigt het voorstelt, in een *beginsel*, maar is hoofdzakelijk te zoeken in hun vrees, dat zulk een kind andersin de Roomsche Kerk zou gedoopt worden. Die vrees was het zwakke punt, dat hen telkens tot concessies bewogen heeft. Hebben ze zelfs niet toegegeven, dat er huisdoop mocht plaats vinden, in geval er gevaar bestond voor een roomschen doop, omdat de vader of moeder hun ziek kind niet ongedoopt wilden laten sterven? Uit deze „gedienstigheden der practijk" een *beginsel* af te leiden, is niet alleen historisch onjuist, maar doet ook onzen vaderen onrecht aan.

We erkennen dus eerlijk en rond, dat er verschil bestond tusschen *practijk* en *theorie* bij de vaderen. En we houden ons ook hier niet aan hun practijk, die o. i. verkeerd was, maar aan het *beginsel*, dat ze èn in hun Confessie èn in hun Catechismus èn in hun Doopformulier hebben neergelegd. Wil Dr. Kromsigt ons daarom verwijten, dat we het standpunt onzer vaderen hebben prijsgegeven, zoo deert ons dit niet. Op hem rust de taak om eerst aan te toonen, dat die practijk logisch uit hun beginsel voortvloeide. Met de machtspreuk: die practijk *moet* in overeenstemming met hun beginsel geweest zijn, komen we geen stap verder. Eerst als het bewijs van die stelling geleverd is, kan het debat worden voortgezet.

Leestafel.

DR. F. L. RUTGERS, *De Betrekking der Gemeenteleden als zoodanig, volgens de beginselen, die Calvijn, toen hij openlijk optrad, heeft ontwikkeld en toegepast.* Rede, gehouden bij de overdracht van het rectoraat der vrije universiteit, den 20 October 1906, Amsterdam, J. W. A. van Schaik, 1906.

De jongste rectorale oratie van onzen Oud-Meester op het gebied van de Kerkhistorie en het gereformeerde Kerkrecht ligt thans in druk voor ons.

Is deze oratie reeds, terstond nadat zij gehouden was, in ons blad kortelijk besproken, wij meenen geen overbodig werk te doen, nu zij in het licht verscheen, er nog eens door breeder bespreking de aandacht op te vestigen.

Na een inleiding, waarin Prof. Rutgers de groote plannen van het Comité te Genève om Calvijns geboortedag — 10 Juli 1509 — in 1909 feestelijk te herdenken en dan een monument, met het standbeeld van Calvijn als den hoofdpersoon, te onthullen, zóó onderhanden neemt, dat nu wel geen Calvinist er meer aan zal denken de verwezenlijking dier plannen te bevorderen, komt hij tot zijn onderwerp.

Uit twee geschriften van den Reformator: zijn in 1535 van de pers gekomen Institutie en het, wel op naam van Farel staande maar door hem opgestelde vertoog aan de Overheid van Genève uit 1536, wordt dan *de beteekenis der gemeenteleden als zoodanig*, in het licht gesteld.

In 1536 trad Calvijn openlijk voor de Reformatie op, en het is zeker merkwaardig hoe de toen zes-en-twintig jarige ook op dit stuk niet slechts in het eerste zijner bovengenoemde geschriften, een program van beginselen, maar in het tweede ook een program van actie ontwierp.

Welke die beginselen zijn en hoe zij op het leven moeten toegepast, wordt dan verder in kort bestek, maar met een helderheid welke die van Calvijn zelf evenaart, uiteengezet.

Maken volgens Calvijn de gemeenteleden de kerk uit, zoodat deze door hen wordt gevormd en uit hen bestaat, uit dit beginsel volgt, dat hij aan hen veel hooger beteekenis toekent, dan krachtens het roomsche, anabaptische en lutersche kerkbegrip wordt gedaan. Maar, al wordt volgens hem de kerk door de leden der gemeente gevormd, toch heeft zij niet uit hen, maar uit God haar oorsprong. Zij, de kerk, is vrucht der verkiezing; het vol getal de uitverkorenen; niet een product van menschelijk willen, maar een schepping Gods. „Daarom kan er bij Calvijn dan ook geen sprake van zijn, dat het in de kerk gaan zou als in eene door menschen opgerichte vereeniging."

Hoe hooge beteekenis Calvijn ook toekent aan de gemeenteleden als zoodanig, hun vrijheid is gebonden aan het Woord van Christus hun Koning, en het is een dwaling wanneer Calvijn wordt voorgesteld als „de man van het individualisme."

Verder wordt er door Rutgers op gewezen hoe Calvijn, waar hij zulk een hooge beteekenis toekent aan de Kerkleden, krachtens zijn onderscheiding van de eene kerk „voorzoover zij onzichtbaar" en „voorzoover zij zichtbaar" is, die beteekenis geheel afhankelijk stelt „objectief van hun al of niet door God verkoren zijn en subjectief van hun al of niet geloovig zijn", en hoe van dit laatste „het *eerste* kenmerk is de belijdenis des geloofs." De beteekenis der gemeenteleden is bij Calvijn alzoo verbonden aan hun qualiteit van geloovigen.

Zoo in dit als het voorafgaande deel van de rede wordt dan telkens uit het historisch document aangetoond, hoe Calvijn bij zijne komst te Genève naar deze *beginselen* ook heeft *gehandeld*.

Lezenswaardig is daarbij, wat de rede ons op pag. 17 omtrent Calvijns gevoelen over het „geloof der kinderen" te lezen geeft. Vervolgens wijst Rutgers aan, hoe Calvijn waar hij de beteekenis der gemeenteleden aan hun qualiteit van geloovigen bond, ook moest eischen, dat dit kenmerk bewaard bleef en bevestigd werd door het *tweede* kenmerk: een christelijken levenswandel. Metterdaad heeft Calvijn dit dan ook geëischt, en hij zag in, dat daarbij noodig was een „tucht, dat met tucht gepaard ging en, waar deze niet baatte, ook met excommunicatie." En zulk toezicht moest dan uitgaan niet van de overheid, maar van de kerk zelve, en wel door opzieners, die uit de gemeente aan de Dienaars des Woords worden toegevoegd. En ook naar dit beginsel heeft Calvijn bij zijn komst te Genève gehandeld. In zijn vertoog aan de Overheid stond de invoering van de kerkelijke discipline op den voorgrond.

Bij deze macht der kerk, die haar als vergadering der geloovigen toekomt, doet Rutgers de beteekenis der gemeenteleden, volgens Calvijn, nog nader uitkomen.

Calvijn was, zooals hier geestig wordt gezegd, op dit stuk evenzoo „anti-clericaal" als „antirevolutionair."

Was hij gekant tegen de roomsche theorie, volgens welke de kerkelijke macht geheel en uitsluitend berustte bij de hierarchie, niet minder was hij dit tegen de theorie van een aantal hervormingsgezinden, „volgens welke juist de kerkdienaren geenerlei macht hadden, maar over alle discipline, en daarmede tevens over alle kerkelijke inrichting en regeering, steeds moest gehandeld en beslist worden door de gezamenlijke gemeenteleden"; een theorie, later door de „Independenten" tot stelsel gemaakt.

Volgens Calvijn toch „berust de kerkelijke macht, die in dienst van den Koning der kerk te gebruiken is, en die geconcentreerd is in de macht tot excommunicatie, bij de kerk zelve, d.i. bij de geloovigen die haar samenstellen."

„Maar die macht wordt niet uitgeoefend door allen gezamenlijk; want door Christus zelven zijn daarvoor kerkelijke dienaren ingesteld, die in zijnen naam en volgens zijne opdracht zijn te vervullen." En tot die kerkelijke diensten behoorde dan de dienst van opzieners. „Van opzieners, die niet tevens tot den dienst des Woords zouden geroepen zijn, maar die uit de leden der gemeente gekozen, naast en met de Dienaren des Woords, opzicht en tucht zouden oefenen."

Hier wordt niet verzuimd er op te wijzen èn hoe men zich van een niet juiste terminologie bedient wanneer men zegt, dat Calvijn met deze „opzieners" of „ouderlingen" het „leeken"-element in de regeering der kerk heeft ingevoerd, èn hoe ook de uitdrukking „regeerouderlingen" min gewenscht is.

Met enkele historische bijzonderheden over de instelling van ouderlingen te Genève; over de approbatie ook van het volk bij de keuze der kerkedienaren; over de medewerking der gemeenteleden bij de kerkelijke discipline — wordt dit deel van de rede besloten.

Op het einde wordt dan nog de vraag aan de orde gesteld, „hoe het in de kerk moet gaan wanneer over het gebruik van de macht soms een ernstig verschil komt."

„In het stelsel van Calvijn kan daarop slechts één antwoord mogelijk zijn: De kerk is geen republiek, maar een absolute monarchie. Christus is de Koning. Aan het woord van den Koning zijn allen gebonden. Alleen waar de kerkedienaren in hierarchisch streven, of de gemeenteleden in revolutionair individualisme het Woord ter zijde stellen, is ernstige botsing mogelijk. En dan moet het overwicht zijn bij wie aan hun Koning getrouw zijn.

Met deze zijn jongste rectorale oratie heeft onze groote leeraar van het gereformeerde kerkrecht een werk èn voor de school èn voor het leven gegeven.

De theologen zullen er hun kennis van het kerkrecht, „dat onze kerken inzonderheid van Calvijn hebben geleerd", op menig punt door zien verhelderd, en door de breede *aanteekeningen* die Prof. Rutgers er op pag. 32—68 met zijn bekende akribie aan heeft toegevoegd, op menig punt zien verrijkt.

Maar ook gemeenteleden, die geen theologen zijn, zullen door deze oratie in de kennis hunner kerkelijke rechten worden voorgelicht, worden verrijkt.

In de gereformeerde kerken, „voor wier bouw en inrichting hij de grondlijnen zoo duidelijk in het licht heeft gesteld", bezit Calvijn, ook in ons vaderland, een monument van rijker beteekenis dan dat, hetwelk men in Genève wil oprichten.

Dat dit hem passend en, als hij zelf nog eens kon gehoord, zeker ook welgevallig monument, ten onzent „in zijn stijl onderhouden bleef", daartoe heeft Prof. Rutgers èn als akademisch docent èn als synodaal adviseur èn als de vraagbaak in kerkrechterlijke zaken èn ook nu weer door zijn oratie, in de kracht van zijn God, het zijne gedaan.

Niet alleen zijn leerlingen in enger of ruimer zin, maar alle meêlevende gemeenteleden onzer gereformeerde kerken gevoelen, dat zij hierin „iets ontvangen hebben" in Dr. Rutgers; zij eeren hem, omdat zij in dezen man „iets terugvinden van hun eigen leven en streven."

God late hem ons nog lang en sterke hem in deze zijne kracht.

Vereenigingsleven.

Van huis-uit.

„Zeg mij wat gij leest — en ik zal u zeggen wie en wat gij zijt."

Dit woord zal in onze kringen zeker wel niet mis-verstaan worden. Allerminst wordt er meê bedoeld, dat een Calvinist in zijn huis alleen en uitsluitend zal toelaten boeken en tijdschriften en persorganen, die zuiver, volmaakt zuiver op het stuk der beginselen worden geacht. Integendeel, een goed Calvinist is niet exclusief, is ruim van inzicht en neemt, het leerstuk der Gemeene Gratie verstaande, een breed standpunt in ten opzichte van geheel het maatschappelijk leven. En zoo wordt in calvinistische gezinnen, voor zoover daartoe de krachten beschikbaar zijn, lectuur ook van andere richting aangetroffen.

Er is echter een grens. En die grens kan zoo ver worden overschreden, dat er geen sprake meer is van het ruime inzicht en het breede standpunt van den Calvinist, maar van een caricatuur daarvan, van een onverschilligheid omtrent het geestelijk leven in het gezin, die voor vader en moeder en kinderen van de meest droevige gevolgen kan zijn.

Als jongens en meisjes in onze gezinnen het ééne boek na het andere verslinden zonder dat de ouders ernstig nagaan van welke strekking die boeken zijn; als vader en moeder nu ja nà den maaltijd, en misschien nòg een enkelen keer op den dag, voorgaan in het lezen van een gedeelte van Gods Woord, maar overigens geen behoefte gevoelen aan wezenlijk goede en gezond stichtelijke lectuur; wanneer in die gezinnen geen enkel orgaan komt van onze kerkelijke pers — behalve dan een Kerkbode, alleen maar om te weten wie er preeken zal — geen enkel blad van onze politieke richting, dan is dat voor de toekomst van die gezinnen een hoogst bedenkelijk teeken, en dan geldt wel ter dege het woord: „zeg mij wat gij leest — en ik zal u zeggen wie en wat gij zijt."

Het vereenigingsleven, zooals dat zich in de laatste jaren ook onder de belijders van den Christus op verblijdende wijze heeft ontwikkeld, kan ongetwijfeld een zegen worden voor land en volk. Zoovelen, die anders onkundig zouden blijven ten opzichte van de toepasselijkheid onzer beginselen voor allerlei gebied, worden daardoor aangespoord zich rekenschap te geven van de eischen, die de maatschappij in al haar geledingen stelt aan allen, die voor het Woord des Heeren willen buigen.

Toch zal dat vereenigings-leven eerst dan vruchten geven, niet maar alleen voor het tegenwoordige doch ook voor de toekomst van ons volk, wanneer dat leven zich aansluit aan het gezins-leven; wanneer het streven om zich in het politieke, in het sociale en in het economische leven te vereenigen om gemeenschappelijk beleden beginselen, van huis-uit zijn oorsprong heeft in het vereenigen van de huisgenooten, van ouders en kinderen, om de banier van het Woord en in de vreeze Gods.

Dit spreekt toch wel vanzelf.

Duurzame vruchten zijn immers, naar den mensch gesproken, niet te verwachten van onze kiesvereenigingen, van Patrimonium, van onze jongelings- en Christen studenten vereenigingen, van geen onderwijs- of eenig andere vereeniging ook, wanneer haar leden niet van huis uit, niet in hun eigen gezin, voorgaan in het eerbiedigen van of geleerd hebben te buigen voor de ordinantiën, die de Heere voor den kring van ouders en kinderen heeft gesteld.

Dit geldt ook het onderwijs. Wij, Calvinisten, verlangen voor onze kinderen een school met den Bijbel — niet, omdat wij in haar zien een bekeerings instituut, maar omdat de school zich heeft aan te sluiten aan het gezin; omdat de school in zeker opzicht een verlengstuk daarvan is. Zóó kunnen de goede beginselen, die wij onzen kinderen in huis inprenten en waarnaar wij hen opvoeden, versterkt en ontwikkeld worden; zoo wordt een geslacht gekweekt en gevormd in de vreeze Gods, een geslacht, hetwelk een sieraad voor kerk en maatschappij beiden zal zijn. Het gezin kan dit niet alleen; maar nog veel minder is de school daartoe bij machte. Al poogt ge uw kinderen zooveel in u is op te voeden naar de goede beginselen, maar ge stuurt hen naar een school, die met die beginselen geen rekening kan en mag houden — hoe zult ge u kunnen verantwoorden, wanneer straks uw kinderen van de belijdenis der ouders afkeerig blijken te zijn; wanneer ze het geloof van vader en moeder vijandig worden? En sterker nog: wanneer ge uw kinderen wèl stuurt naar een school, waar Christus koning is en waar de Bijbel de eere plaats heeft, maar ge gaat zelf niet in uw gezin voor in alles, waarin vader en moeder geroepen zijn hun zaad voor te gaan — hebt ge dan eenig recht om tot verantwoording te roepen den onderwijzer der school, als uw kind niet is geworden wat ge er van gehoopt hadt?

Er wordt wel eens geklaagd over de vruchten van deze of die christelijke school. De kinderen worden er niet genoeg aan orde en tucht gewend; ze zijn zoo druk en zoo ongehoorzaam. Verre van ons om te zeggen, dat het christelijk onderwijs op onze lagere scholen volmaakt is; dat er geen scholen zijn, die inderdaad beter zouden kunnen wezen. Doch vóòr alles moet erkend worden door de ouders, dat orde en tucht en gehoorzaamheid van huis uit, door vader en moeder moeten geleerd en aangekweekt worden. Wordt dit recht verstaan, dan zal men de schuld van al het kwaad, dat in de kinderen wordt gezien, niet maar dadelijk aan de school en haar onderwijzers wijten; maar zal men zich-zelf eerst ernstig afvragen, of de kinderen wel van huis-uit opgevoed zijn en onderwezen in de goede, door Gods Woord gewilde richting.

Wie zal niet gaarne toegeven, dat ons Christelijk lager onderwijs; dat onze scholen met den Bijbel op heel wat hooger peil zouden staan, zoo oneindig meer zouden beantwoorden aan haar doel — wanneer het „van huis uit" door allen goed verstaan en deugdelijk toegepast werd. En eveneens, wat zou het vereenigingsleven op allerlei gebied niet veel vruchtbaarder zijn voor de maatschappij, wanneer zij, die in dat leven min of meer vooraan staan, er althans hun woord spreken en invloed uitoefenen, van huis uit voor dat leven met zijn ernstige eischen behoorlijk waren gevormd, van huis-uit geleerd hadden: hoogen eerbied voor de ordinantiën Gods, solidariteit en eenheid des geloof, eens willendheid en inschikkelijkheid — „christelijke en maatschappelijke deugden", die de school en de maatschappij niet of zoo moeilijk kunnen geven, wanneer zij ze bij vader en moeder niet heeft leeren kennen.

John R. Mott, de hoogst verdienstelijke algemeene secretaris van de Christelijke federatie van studenten uit alle landen, schreef in een zijner jongste reisverslagen: „Men moet, om de menschheid voor Christus te winnen, beginnen met het hoofd." En hij verstond onder dat hoofd de Universiteit, omdat dáár worden gevormd de leiders en woordvoerders van het volk, de mannen die straks de publieke opinie zullen beheerschen, die de geschiedenis zullen maken.

Inderdaad — John Mott heeft niets te veel gezegd. Van de school, met name van de hooge school, gaat een invloed uit, die niet licht te hoog kan worden geschat; een invloed ten goede of ten kwade voor geheel de menschheid. Zoolang de Universiteit de vrije beoefening der wetenschap ziet in het los zijn van alle banden, van alle beginselen, los van het Woord en van de Openbaring Gods, zal zij de verbreiding der eenig goede beginselen en dus het brengen der volken tot Christus, tegenhouden niet alleen, maar ook voor een goed deel onmogelijk maken. En toch is het gezin nog meer dan de Universiteit het hoofd der menschheid, de basis waarop het geheele maatschappelijk leven rust. Zonder een gezinsleven, dat de inzettingen en de ordinantiën Gods eert, is aan het winnen van de menschheid voor den Christus door de Universiteit niet te denken. De Universiteit zal niet op den weg van de gehoorzaamheid aan het Koningschap van Christus kunnen komen, wanneer de pogingen daartoe geen steun vinden in het christelijk gezin. En zoo ook zullen geen duurzame sociale hervormingen, naar den eisch onzer beginselen, kunnen verwacht worden, wanneer het gezinsleven zelf, door een hoog gevoel van solidariteit en tucht, geen steunpunt voor die hervormingen aanbiedt.

Gezin, school en maatschappij — ieder van deze en alle drie te zamen vormen den mensch. Maar het eerst en het meest het gezin.

Van huis uit behooren in beginsel de verbeteringen en de veranderingen, die gewenscht zijn, te worden aangegeven en aangebracht.

Vergissen we ons, als we vreezen, dat op onderscheiden gebied daarmede niet altijd, niet genoegzaam rekening wordt gehouden?

Officieele Berichten.

Classe Dordrecht.

De kerken dezer classis worden ter vergadering geroepen D. V. Donderdag 7 Febr. 1907. Punten voor het agendum in te zenden vóór 23 Jan. a.s. aan het adres van den scriba.

Namens de roepende kerk,
H. G. DE JONGE, *praes.*
J. STERK VAN DE WEG, *scriba.*

Classis Barendrecht.

De eerste vergadering der classis Barendrecht zal D. V. gehouden worden op Woensdag 6 Februari a.s. (en zoo noodig ook den daarop volgenden dag) in de Consistoriekamer der Geref. kerk aldaar. Stukken en onderwerpen voor de agenda zende men vóór 23 Januari aan den eerst ondergeteekende.

Namens de roepende kerk,
Ds. J. E. VONKENBERG, *praeses.*
L. VAN DER VEN, *scriba.*

Barendrecht, 8 Januari 1907.

Donderdagavond, 3 Jan., doorleefde de Gereformeerde kerk van Tienhoven eene blijde ure. Na 8 maanden te hebben vergaderd in de schoollokalen, kwam de gemeente voor 't eerst weer saam in het kerkgebouw, dat, bijna geheel vernieuwd, meer naar de eischen des tijds is ingericht. Het gebouw met slanken toren, in gothischen stijl en bijna geheel brandvrij opgetrokken, onder de bekwame leiding van den architect R. Rijksen te Utrecht, maakt een verheven en grootschen indruk. Onze geliefde leeraar, H. Volten, vertolkte in eene schoone rede over Ps. 84 : 2—4 de dankbare gevoelens der gemeente, na vooraf den architect, den aannemer, de verschillende commissiën en den kerkeraad te hebben toegesproken. Voldaan keerde de talrijke schare huiswaarts.

Namens den kerkeraad,
JOH. SOHL, *scriba.*

Tienhoven, 6 Jan. 1907.

Buitenland.

Italië. De pauselijke commissie ter bestudeering van critieke vraagstukken omtrent den Bijbel.

De paus stelde eenigen tijd geleden een commissie in ter bestudeering van den Bijbel. Over de vraagstukken die betrekking hebben op de vijf boeken van Mozes, had deze commissie op verschillende vragen te antwoorden. De eerste luidde: „Zijn de gronden, die door de critici aangevoerd worden ter bestrijding van den Mozaïschen oorsprong van de vijf boeken van Mozes, van zulk gewicht, dat zij tegen de vele getuigenissen uit beide Testamenten, het algemeene bestendige gevoelen van het Joodsche volk en de voortdurende kerkelijke traditie, zoowel als tegen de inwendige bewijzen die uit den tekst zelve genomen worden, de overhand hebben? En geven zij recht om aan te nemen, dat de vijf boeken van Mozes niet van Mozes zijn, maar grootendeels zijn samengesteld uit bronnen die tot den na-Mozaïschen tijd behooren?"

De commissie beantwoordde deze vragen ontkennend.

2. „Volgt uit de stelling dat Mozes de schrijver van de vijf boeken van Mozes is, dat Mozes alles met eigen hand geschreven of zelf zijn medearbeiders gedicteerd heeft? Of moet de hypothese aangenomen worden, dat Mozes het door hem onder Goddelijke ingeving geconcipieerde werk aan een of meerdere schrijvers heeft overgedragen met de opdracht, dat deze zijne gevoelens (*sensa sua*) getrouw zouden wedergeven, niets tegen zijn wil schrijvend of weglatend, en dat het tot stand gekomen werk door Mozes als de eerste en geïnspireerde oorsprong geapprobeerd en onder zijn naam de wereld ingezonden heeft?" Op de eerste vraag antwoordde de commissie ontkennend, op de twe de toestemmend.

3. Moet toegegeven worden dat Mozes voor de samenstelling van zijn werk gebruik gemaakt heeft van bronnen van elders (geschriften, actestukken mondelinge overlevingen), uit welke hij voor zijn bijzonder doel en onder Goddelijken bijstand veel geput en dit deels woordelijk deels vrij, hetrij verkort of uitgebreid in zijn werk opgenomen werd?" De commissie antwoordde, hierop toestemmend.

4. Mag men, als men aanneemt dat wezenlijk de vijf boeken van Mozes geheel van Mozes zijn, daarbij stellen dat in verloop van tijd vele wijzigingen aangebracht zijn (toevoegselen van Mozes dood door bijvoegselen van een niet geïnspireerd schrijver, het invoegen van randglossen en verklaringen in den tekst, veranderingen van oude woorden en vormen volgens het nieuwere spraakgebruik, verkeerde lezingen door de schuld van afschrijvers), welke langs critischen weg opgedolven en beoordeeld moeten worden.

De commissie beantwoordde die vraag bevestigend, maar was toch ook zoo voorzichtig om er aan toe te voegen: *salvo Ecclesiae judicio* (behoudens het oordeel der kerk.)

Gemengd Nieuws.

De *Louisville Herald* bericht aangaande den eisch van trustees eener Kerk — kerkvoogden zou men in Nederland zeggen — het volgende: De bedoelde Kerk heeft een leeraar die naar het oordeel van die kerkvoogden te oud is. Hij is zestig jaar oud. Dit hindert hem in hunne schatting in de uitvoering van zijn werk als Bedienaar des Goddelijken Woords. Zij zeggen: »Wij hebben behoefte aan eenen *hustling business man*, die het verstaat geld bijeen te brengen, en een man, die preeken levert, die de menschen aantrekken, een man, die niet bevreesd is voor *notoriety*" Wij hebben de door ons onderstreepte woorden niet vertaald, daar het ons bijna onmogelijk is Hollandsche uitdrukkingen er voor te vinden. Zij verlangen dus van hunnen leeraar, dat hij den uitwendigen voorspoed der gemeente door allerlei aardsche middelen zal zoeken te bewerken. Sommige kerken schijnen, naar het oordeel van *The Herald and Presbyter*, te meenen, dat kostbare planten, kunstmatige muziek en geruchtmakende prediking de middelen zijn, waardoor het Rijk des Heeren moet worden uitgebreid. De *Herald* zelve geeft als haar oordeel het volgende: »De kerk die uitriet naar een redenaar, leider in de maatschappij, agent voor allerlei zaken, de geldelijke ingesloten, en dit alles in één persoon en zulk een man als herder en leeraar begeert — niet in acht nemende de diepte en teederheid van zijn geestelijken staat — moest de kerkelijke *business* verwisselen met de *show business*"

We zien hieruit, hoe niet alleen in Nederland kerkvoogden zich dingen aanmatigen, die alleen den kerkeraad toekomen. Overigens, welk een treurig tafereel, dat hier opgehangen wordt.

Een merkwaardige vergadering. Sedert eenigen tijd werkt een zekere Dr. Kramer te Maagdenburg, predikant bij de vrije godsdienstige gemeente, er op om menschen te bewegen de Evangelische landskerk te verlaten, met dit gevolg dat uit de gemeente Diesdorf in de buurt van Maagdenburg 43 menschen de landskerk verlieten. De superintendent van Maagdenburg, Trümpelmann, beeft daarop drie apologetische preeken gehouden, die in druk verschenen, en wel over het groote *nockthans* van den 73sten psalm. Twee drukken van deze preeken waren spoedig uitverkocht. Om den grooten indruk dien deze preeken maakten, te verzwakken, riep Dr. Kramer een volksvergadering samen, waarop hij den superintendent uitnoodigde. Deze beloofde te komen. Voor een gehoor van 2000 personen traden toen de twee kampioenen op. Dr. Kramer zocht eerst te betoogen, dat de superintendent niet in waarheid lid der Christelijke kerk was, omdat hij iets in de geloofsbelijdenis van Athanasius niet als waarheid erkende. Voorts betoogde de vrijdenker, dat de God dien Jezus leerde en gelijk die door de Christelijke Kerk aangenomen wordt, geen God der liefde was, omdat hij het kwaad dat in de wereld is, niet verhindert. Als er een God was zou het een God van liefde moeten zijn en daarom is er geen God. De helft der vergadering juichte den spreker toe.

Daarna kreeg de superintendent Trümpelmann het woord en betoogde, dat men den menschelijken maat niet op God moet willen toepassen, en dat zonder God de wereld een raadsel is en dat door Hem alleen verlossing mogelijk is. In zijn slotwoord poogde Kramer niet eens Trümpelmann te wederleggen, die warm werd toegejuicht toen hij het podium verliet. Schoon was het dat Dr. Kramer erkende, dat hij jonger was dan Trümpelmann en daarom nog leeren wilde.

Een standbeeld voor John Bunyan. Men wil te Londen een standbeeld oprichten voor John Bunyan, den bekenden ketellapper van Bedford ook in Nederland zoo bekend door zijn Christenreize naar de eeuwigheid. Er was een tijd waarin Bunyan's werk werd miskend en men den neus optrok voor den dweepzieken puritein, die door velen voor een huichelaar gehouden werd. Doch dit verhinderde niet dat Bunyan's geschrift talloze malen werd herdrukt, terwijl het ook in vele talen is overgezet. Daarom komt het ons voor, dat de vrome schrijver geen standbeeld noodig heeft. Het is toch reeds in de harten van het volk van God opgericht.

WINCKEL.

Voor Kinderen.

TWEE WERELDEN.

VERWISSELING.

XI.

Tehuis kon onze Kobus natuurlijk toch niet blijven. En zoo werd het dan beproefd met een ander vak. De bakker van het dorp had een jongen noodig en wou het wel eens met Kobus probeeren. „Dan leert hij ten minste brood maken" zei vader „en dat zal hem mettertijd misschien brood geven".

Zoo kwam dan onze vriend in een nieuw vak, dat hem eigenlijk nog veel minder leek dan het timmeren, vooral daar nu natuurlijk ook de teekenlessen eindigden, waar hij veel van hield. Maar van broodjes en beschuiten behoeven niet vooraf teekeningen gemaakt te worden.

Toch zou onze vriend met de teekenkunst weer te doen krijgen, en zelfs meer dan hem lief was.

De bakker van het dorp had zijn klanten tot ver daarbuiten, wijl de menschen zeer verspreid woonden. Op het dorp waren er onder de meer geringen een aantal, die het brood wel zelf bereidden, maar het dan naar den bakker zonden, om 't in den oven verder te laten klaar maken.

De brooden werden later elk aan zijn eigenaar terugbezorgd, die dan voor het bakken wat moest betalen.

Nu moet ge weten, dat, om de brooden te onderscheiden en elk het zijne weer te doen krijgen, de vervaardiger er een merk in groefde. De een drukte er b.v. met den onderkant van een kopje drie ringen in, de ander een sleutel, de derde grifte een nummer in het deeg, enz. De bakker wist van wien elk merk was, en zond ieder zijn brood, van zacht in hard veranderd, terug.

Deze bezorging nu was het eerste dat Kobus te doen kreeg, om het beroep „in de gronden" te leeren.

Hij ontving een lijstje waarop de merken stonden met de namen der eigenaars er achter. De brooden werden op een karretje geladen en aan Kobus, zooveel noodig, bedeid, waar hij wezen moest.

Daarop ging hij met de smakelijke vracht zijns weegs.

Dat gebeurde zoo elken dag een paar weken lang, en 't eenige waarover te klagen viel was dat Kobus niet scheen te kunnen leeren het werk wat vlug te doen. Na veertien dagen kostte het nog een heelen dag, als in den beginne.

Lang goed gaan zou het echter niet.

Want reeds in het midden der derde week ontving de bakker onverwachts allerlei klachten. De boerin van de drie kringen had het sleutelbrood gekregen, en de man van nr. 4 was met nr. 7 bedeeld geworden. Zelfs had er een twee nummers of figuren gekregen, en een ander niets. In 't kort 't was een groote verwarring, waarover ook zij die er voordeel bij hadden, toch ontevreden waren. 't Meest ontevreden was echter de bakker zelf, die natuurlijk Kobus ter verantwoording riep.

„Je hadt toch een lijst", zei de patroon.

„Ja" was 't antwoord, „altijd."

„Heb je die dan niet gebruikt?"

„O zeker, eerst wèl, maar ik dacht dat ik het nu wist."

„Dat zie je," sprak de bakker ontstemd, „je jaagt zoodoende de klanten weg en ik heb er al de schade van. Ik had je nooit moeten nemen".

Waarschijnlijk zou dat ons bakkersknechtje niet erg gespeten hebben. Doch hij zei niets en werd gewaarschuwd dat, viel er weer zoo iets voor, hij onmiddellijk op straat zou worden gezet.

Ook de gedachte hieraan scheen Kobus niet te ontrusten. Thuis vertelde hij alles net als 't gebeurd was en ook wat hem boven 't hoofd hing. De huisgenooten — vader was afwezig — namen het niet zoo licht op. Moeder bestrafte Kobus zeer ernstig over zijn achteloosheid en grootvader zei: „Ja, vriend, zoo kom je nooit verder. Je blijft een sukkel. Waarom doe je niet eens je best?"

Kobus kwamen de tranen in de oogen, terwijl hij zijn goeden grootvader aanzag, en zei:

„Och ik wil het wel, maar ik kan niet om al die dingen denken. Ik wou wel altijd maar teekenen".

„Ja, maar met enkel teekenen is geen brood te verdienen, beste jongen, tenminste niet voor ons. Heb je den Heere wel eens ernstig gebeden om ja te helpen, ook die slordigheid te overwinnen, die nooit goed is?"

Ook nu gaf Kobus geen antwoord. Misschien wel omdat hij op grootvaders vraag geen ja kon zeggen.

Den volgenden dag zat grootvader over zijn kleinzoon te denken, toen hij 't bezoek ontving van den predikant der plaats of eigenlijk van ettelijke plaatsjes in den omtrek saam. Hij woonde in het zoogenaamde kerkdorp, waar een kerkgebouw stond. Het dorp van de Zandhoeve was zoo rijk niet. Toen daar twee eeuwen geleden zich zooveel menschen vestigden, dat het noodig werd voor hen een afzonderlijken predikdienst in te stellen had men natuurlijk besloten een kerk te bouwen. Zoolang die er echter nog niet was zou men zich behelpen met een groote steenen schuur. Dit behelpen had nu echter al twee eeuwen geduurd, en nog was de kerk er niet, ja nog geen steen er voor gelegd.

Ge vindt dat misschien een lang uitstel, doch dergelijke dingen zijn — hoe verkeerd dit ook is — als het des Heeren dienst geldt, in ons land niet ongewoon.

In Amsterdam b. v. is een straat die de Kerkstraat heet en die loopt van de Leidschegracht tot de Ooster eilanden. Dat is een brave wandeling van een half uur. Menigeen die deze wandeling gemaakt heeft, heeft echter nooit iets van een kerk bespeurd. — Hoe komt de straat dan aan haar naam?

Wel, nu een twee en een halve eeuw geleden besloot men een straat aan te leggen met vier kerken er in. De eene, de Oosterkerk werd gebouwd. Voor de andere zou op een plein, het Amstelveld, voorloopig een houten loods gezet worden, tot in de plaats een kerk kwam. Nu echter na een paar honderd jaar, staat die houten, voorloopige kerk er nog en menigeen weet niet eens dat het een kerk is. De twee andere kerken zijn zelfs nooit „voorloopig" getimmerd.

Daar de leeraar zulk een uitgebreide gemeente had, moest hij spaarzaam zijn met zijn tijd. Toch vond hij nog vaak gelegenheid de Zandhoeve eens te bezoeken. Want de oude huisvader was iemand met wien ook hij gaarne sprak, en al was de dominee heel knap, toch wilde hij gaarne van grootvader nog wat leeren. Immers er zijn dingen, die ook de beste hoogleeraar zelfs den uitnemendsten leerling niet onderwijzen kan, wijl ze alleen geleerd worden in de school des Heeren. En in die school was de oude man zoo wel onderwezen, dat hij aan anderen ook wat meedeelen kon.

HOOGEBIRK.

Gereformeerde Gezindheid

Gereformeerde Kerken.

BEDANKT: Dinteloord, J. H. Heida, te Ierseke.

Nederlandsch Hervormde Kerk.

BEROEPEN: Glanerbrug, J. C. Helders, cand. aldaar. — Bergambacht, J. J. Paauwe, te Ierseke. — Vianen, J. K. van der Hoeven, te Rheden. — Hillegom, M. M. den Hertog, te Nieuwerkerk. — Daerle (toez.) A. G. Oosterhuis, cand. te Suawoude. — Elden, P. J. Roscam Abbing Jr., te Wezep.

AANGENOMEN: Exmorra en Allingawier, P. Bootsma, cand. te Enter. — Alten a/d. Rijn, A. Feenstra, cand. te Koudum. — Terwolde, M. Prins, cand. te Utrecht. — Rozendaal, I. O. van Dijk can. te Groningen. — Den Helder, A. van Wijk, te Franeker. — Dorkwerd, J. G. Haselager, te Lutjegast. — Utrecht, E. B. Couvee, te Schiedam.

BEDANKT: Welsrijp en Bajum, P. Heimens Visser, te IJlst. — Uskwert, C. H. Haas te Wesepe. — Bergschenhoek, B. Batelaan, te Waarder. — Lellens, S. Ijbema, te Camperland. — Daerle, J. A. van Voorthuisen, cand. te Ede. — Noorden, J. P. van Leusden, cand. te Utrecht. — Schraard, A. W. Voors, te Wolvega. — Vriezenveen, J. H. Gunning E.Bz., te Rijssen.

Onder vriendelijke dankbetuiging aan zoovele geabonneerden die ons de verschuldigde abonnementsgelden over het afgeloopen kwartaal reeds toezonden, nemen wij de vrijheid, hen, die dit nog niet deden, beleefd te verzoeken zulks alsnog **uiterlijk den 20sten dezer** *te doen en hun postwissel te adresseeren aan*

De Administratie van „De Heraut", Amsterdam.

De abonnementsprijs van De Heraut *is* **f 1.20** *per kwartaal.*

Na ontvangst van den postwissel wordt den afzender daarvan bericht gezonden.

DE ADMINISTRATIE.

Amsterdam, Jan. 1907.

Advertentiën.

Heden ontsliep in haren Heer en Heiland, na een kortstondig lijden in den ouderdom van 42 jaren, mijne geliefde Echtgenoote GEERTRUIDA JOHANNA DE LEEUW, mij nalatende een vijftal Kinderen, te jong om dit zwaar verlies te beseffen.

G. KONING.

Amersfoort, 3 Januari 1907.

L. G. WEISZ & Co.,
Commissionairs in Effecten,
WESTERMARKT No. 21
AMSTERDAM.

Uni-bifocale BRILLEN GLAZEN
nieuwste vinding
voor **verafzien** en **lezen** te gelijk.
Uitsluitend bij
KAREL VAN BUREN,
Specialiteit
Brillen en Pincenez,
82 Rokin 82.

RHEUMATIEK-REMEDIE. Het beste middel tegen jicht en Rheumatiek. Attestenboek gratis.
Prijs per flacon **60 cts.** franco bij voorafbetaling.
K. S. DE BOER, Generaal Agent, Sneek.

Deze is dienende u te melden, dat mijn zuster Geertje totaal is genezen; ze zegt u er hartelijk dank voor; ze is er vier maanden aan lijdende geweest en nu leeft ze als in een andere wereld. Wees zoo goed en zend weer Rheumatiek Remedie, die is voor een anderen lijder.
w. g. t. A. Advokaat.
Hoornaar bij Gorinchem.

WELWILLENDEN!
Iemand vraagt voor een **oppassend werkman**, G. G., **2 à 3 Mille**, om hem vooruit te helpen, daar de vooruitzichten zeer gunstig zijn. Br. fr. onder lett. B., Bur. *Heraut.*

Verschenen:
In Jezus ontslapen.
MEDITATIËN
VAN
Dr. A. KUYPER.
Tweede druk.
Ingenaaid f 1.25; gebonden f 1.75
Amsterdam—Pretoria. **Höveker & Wormser.**

LEVENSVERZEKERING de Nederlanden van 1845
BRAND- INBRAAK VERZEKERING
DEN HAAG (vroeger Zutphen). Directie HENNY.
KAPITAAL . . . . . f 4.000.000.00
RESERVEFONDS: ruim . . 1.200.000.00

INCASSO-BANK,
Amsterdam, Heerengracht 535/537. **Rotterdam,** Haringvliet Z.Z. 96.
Volgestort Kapitaal / 6,000,000.— Reserve / 709,707 20.
Opent op overeen te komen voorwaarden handelscredieten aan geaccrediteerde handelaars en Industrieelen.

Wed. P. VAN EIJK & ZONEN,
DAMRAK 60 en DAM 13–15–17.
Bijkantoren: HILVERSUM, Langestraat.
HAARLEM, Kruisweg 69.
Koopen en verkoopen **EFFECTEN** en vreemde **COUPONS**. Wisselen Gouden en Zilveren **MUNTEN** en vreemde **BANKNOTEN**. Sluiten **PROLONGATIEN** en **BELEENINGEN**. Nemen gelden à **DEPOSITO** tot dagelijks vast te stellen rentekoers.

Amsterdamsche Maatschappij van Levensverzekering,
gevestigd te
Amsterdam, Keizersgracht 547—549,
sluit alle Kapitaals-verzekeringen, Weduwe-pensioenen, Lijfrenten, enz.

GOLDSCHMEDING
GROOTE SORTEERING
PIANO'S + ORGELS
WARMOESSTRAAT 141
KEIZERSGRACHT 305
AMSTERDAM.
BILLIJKE PRIJZEN — CATALOGI GRATIS

EISMA & Co.
Noordeinde 20, den Haag.
Kassiers
en
Commissionairs in effecten.

Ter perse om eerstdaags te verschijnen:
Dr. A. KUYPER.
Nabij God te zijn.
MEDITATIEN.
Twee deelen ing. f 3.80, geb. f 4.80.
Amsterdam—Pretoria. **Höveker & Wormser.**

Heden verschenen bij J. H. KOK te Kampen:
Gods Huis en de Psalmen
DOOR
Ds. J. J. KOK.
(Schrijver van SALOMO's SPREUKEN VERKLAARD).
EERSTE DEEL. (Compl. in 2 dln.)
460 Pag. Prijs f 2.25. In linnen stempelbd. f 2.75.
In leeren stempelband f 3.—.
Verschijnt tevens in 20 Afl. à 22½ ct.
Bij elken Boekh. ter inzage te bekomen.

Verschenen bij HÖVEKER & WORMSER te Amsterdam:
„Mr. WILLEM BILDERDIJK"
DOOR
Mr. M. W. L. S. BILDERDIJK, Dr. JOH. C. BREEN, A. BRUMMELKAMP, A. T. A. HEYTING, Mr. M. P. THOMASSEN à THUESSINK VAN DER HOOP VAN SLOCHTEREN, Dr. K. H. E. DE JONG, Dr. A. S. KOK, H. W. E. MOLLER, Dr. H. C. MULLER, Prof. Mr. J. C. NABER, Prof. coll. M. C. NIEUWBARN, J. POSTMUS, J. H. RÖSSING, Baron A. SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE VAN DE POLL EN NIJENBEEK, Dr. W. B. VAN STAVEREN, J. F. M. STERCK, R. W. P. DE VRIES Jr., A. W. WEISSMAN, M. G. WILDEMAN, Prof. Dr. J. TE WINKEL, Mr. C. W. WORMSER.
Versierd met twee lichtdrukken en zestien verzamelplaten onder toezicht van J. F. M. STERCK.
Typographische verzorging: J. W. ENSCHEDE.
Boek- en bandversiering: JAC. PH. WORMSER.
Groot 30 vel. Formaat 18 × 24 cM.
Ingenaid f 3.90. Geb. f 4.50.
Een prachtwerk van zeer belangrijken inhoud, van groote taal- en kunstwaarde.

Verschenen bij J. W. A. van Schaik, Boekhandel, Amsterdam:
De Beteekenis der Gemeenteleden als zoodanig, volgens de beginselen die Calvijn, toen hij openlijk optrad, heeft ontwikkeld en toegepast.
REDE,
gehouden bij de overdracht van het rectoraat der Vrije Universiteit, den 20 October 1906,
DOOR
F. L. RUTGERS,
Theol. Dr. en Prof.
Prijs. . . . f —.90.

Leerplan voor de Scholen met den Bijbel
BEWERKT DOOR
H. LANKAMP.
1e GEDEELTE
Bijbelsche-, Kerk- en Zendingsgeschiedenis
Prijs . . . . . f 3.75.
Deze herdruk is een nieuwe uitgave, door de uitbreiding van 103 bladz. tot ongeveer 550 bladz.
Het boek is daardoor ook geworden een handleiding voor den onderwijzer bij zijn onderwijs in de bijbelsche geschiedenis.
2e GEDEELTE
Geschiedenis des Vaderlands.
Prijs . . . . . f 1.50.
Amsterdam—Pretoria. **Höveker & Wormser.**

Te koop gevraagd:
OUDE DOGMATIEK van PROF. BAVINCK,
(f 15 uiterste prijs)
Brieven franco, onder letter A, aan 't Bureau van dit Blad.

WEGENS CONCURRENTIE!
Niet f 2.40 maar f 1.25.
ZALSMAN te Kampen geeft uit:
Kerkelijk Handboekje,
zijnde een kort uittreksel van de voornaamste acten der Nationale en Provinciale Synoden, alsmede de Post acta van de Nationale Synode van Dordrecht in 1618 en 1619.
Zeer dienstig en noodig voor Predikanten en Kerkeraden.
Opnieuw uitgegeven door de Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland.
Met verklaring van *uitheemsche* woorden en *zaak* register.
—:— Complete uitgave, 340 bladzijden. —:—
Niet f 2.90 maar f 1.65 geb.

Vrije Universiteit.
In dank ontvangen:
Voor de Vereeniging:
Aan Contributiën:
Van den heer M. S. te M. / 1; door den heer J. N. Baatmeijer te Bruinisse / 17.60; door Dr. C. C. Schot te Hardenberg / 85; door den heer G. Schimmel te Amersfoort / 76.50; van den heer H. te A. / 1; door den heer J. F. P. W. te A. / 59; door den heer D. Bremmer uit Waddingsveen / 33.50; door den heer L. Mensonides te Bolsward / 25; door Ds. J. J. Miedema uit Poortugal / 2, uit Pernis / 5.50, uit Hoogvliet / 2.50; uit Charlois / 44, samen / 54; door den heer C. Adriaanse uit Helder / 19.50, uit Oosterend (T) / 6.50, uit Terschelling / 7, samen / 33; door Ds. G. Verry uit St. Philipsland / 2.50, uit Oud Vossmeer / 3.50, uit Scherpenisse / 6, uit Tholen / 4, samen / 18.50; door Ds. J. Brouwer uit Leimuiden / 37, uit Oudewetering / 97.50, uit Rijnsaterwoude / 8, uit Woubrugge / 8.50, samen / 151; door Ds. W. S. Veltman te Haarlemmermeer o/Z. / 9; door den heer R. de Vries uit Welsrijp / 1, uit Hennaard / 1, uit Winsum / 23.50, samen / 25.50; door den heer F. Somsen te Aalten / 37.50; door den heer T. Kuiper te Hilversum / 1; door den heer J. Dirkmaat Wzn. uit Broek op Ldijk / 87.50, uit Noord- en Zuid Scharwoude en Oud Karspel / 34, uit St. Maarten en Dirkshorn / 7.50, uit St. Pancras / 3, samen / 133.
Aan Collecten (voor de Theol. faculteit):
Van de Ger. Kerk te Oosterbeek / 17; van idem te Duisburg / 1.52; van idem te Bergum / 5.86; van idem te Donkerbroek / 5.27; van idem te Drachten / 15.83; van idem te Drogeham A / 6.52; van idem te Drogeham B / 3; van idem te Duurswoude / 3.73½; van idem te Garijp / 14.56½; van idem te Oudega / 5.41; van idem te Rottevalle / 3.50; van idem te Suameer / 1.02½.
Aan Schenkingen:
Door Ds. A. Rolloos te Beetgumermolen / 1.
Voor de Medische faculteit:
Door Ds. J. J. Miedema uit Hoogvliet / 1; door Ds. G. Verry uit Scherpenisse / 1.
Voor het Jubileumfonds:
Van G. E. te A. / 1.
H. W. VAN MARLE Jr.
Penningmeester.
Amsterdam, Keizersgracht 162.

HOMOEOPATHISCHE APOTHEEK
van ALBERT SOMMER.
Amsterdam, Heiligenweg, hoek Singel.
Grootste Inrichting in Nederland.
Hensels Tonicum, afdoend en beproefd bij Bloedarmoede en Zenuwzwakte. 100 gr. / 1; 200 gr. / 1.75.
Purshiana Tabletten, uitstekend tegen hardlijvigheid en voor bloedzuivering per flacon / 0.75.
Hamamelis Supporitorias, het eenige afdoende middel bij aambeien per doos / 1.25.
Hamamelis Extract en -Zalf, 50 gram / 0.60; 100 gram / 1.00.
Fucus, Ontvettingsmiddel per flacon / 2.50.
Arnicahaarolie, tegen het uitvallen en vroegtijdig grijs worden der haren, in *schroeffl.* 100 gr. / 0.80, 150 gr. / 1.10.
Huisapotheken, praktisch en doelmatig in *Korrels.* Met handleiding / 5.75.
Strooipoeder, tegen zweetende voeten, per strooidoos / 0.50, tegen postw. + / 0.15 franco.

Werken van Ds. P. A. E. SILLEVIS SMITT.

Tusschen de Gouden Kandelaren.
Twaalf Leerredenen uit de Openbaring van Johannes,
(Inzonderheid over de zeven Gemeenten in Klein-Azië)
Prijs / 1.90 ingenaid; in stempelband geteekend door JAC. Ph. WORMSER, / 2.40

Verzekerdheid.
12 LEERREDENEN OVER ROMEINEN 8.
Prijs f 1.75; gebonden f 2.25.

PAULUS en FILIPPI.
Twintig Leerredenen uit de wordingsgeschiedenis van en uit den Zendbrief aan de gemeente van Filippi.
Prijs f 2.70; gebonden f 3.50.

Uit de Springader Israëls.
Dertien Leerredenen over de stammen Israëls.
Prijs f 1.90. — In stempelband f 2.40.
Amsterdam—Pretoria. **HÖVEKER & WORMSER.**

Bij HÖVEKER & WORMSER te Amsterdam verscheen:
GRATIA.
EEN VERHAAL
DOOR
Mevr. Wed. H. J. M. — v. d. P.
Prijs ing. f 0.50, geb. f 0.75.

Boek- en Courantdrukkerij: DE ROEVER KRÖMER & BAKELS, Amsterdam